

Правомірна поведінка як складова професійно-педагогічної мобільності майбутніх педагогів, що навчаються на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти

Доктор Давид Зіновійович¹, Ієвлєв Олександр Миколайович²

Опубліковано	Секція	УДК
28.02.2025	Освіта/Педагогіка	378

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14898865>

Анотація. Вирішення проблеми формування правомірної поведінки студентів є важливим завданням, що повстало перед науковцями й педагогами України в умовах інтеграції до Європейського простору вищої освіти. Правомірна поведінка є необхідною умовою успішності професійної діяльності майбутніх педагогів та зумовлює високий рівень їх професійно-педагогічної мобільності. Вивчення правил правомірної поведінки студентами передбачає опанування відповідних правових дисциплін, роботу кураторів академічних груп та відповідних підрозділів закладу вищої освіти. Однак навчання студентів в умовах бакалаврату не передбачає, як свідчить проведений нами аналіз освітніх програм, вивчення правових дисциплін. Через те формувати правомірну поведінку майбутніх педагогів доцільно разом із їх професійно-педагогічною мобільністю. При такому підході правомірна поведінка виступатиме складовою професійно-педагогічної мобільності. Професійно-педагогічна мобільність визначає оптимальну взаємодію педагогом зі студентами, колегами та керівниками з урахуванням специфіки професійної діяльності та системи освіти, ефективне реагування на виклики сучасного суспільства, що не можливо без дотримання правил правомірної поведінки. Включення параметрів правомірної поведінки до конструкта «професійно-педагогічна мобільність» можливо, по-перше, через доповнення групи якостей професійно мобільної особистості якостями, що визначають правомірну поведінку людини, по-друге, вкладенням до конструкта відповідних компетентностей (із врахуванням вже наявних у чинних освітніх програмах).

Ключові слова: правомірна поведінка, правові дисципліни, професійна мобільність, професійно-педагогічна мобільність, освітня програма, заклад вищої освіти.

Legal behaviour as a component of professional and pedagogical mobility of future teachers studying at the first (bachelor's) level of higher education

Annotation. Solving the problem of forming students' lawful behaviour is an important task facing scientists and teachers of Ukraine in the context of integration into the European

¹ аспірант кафедри педагогіки та інноваційної освіти, Національний університет «Львівська політехніка», вул. Степана Бандери, 12, м. Львів, 79013, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-9983-580X>

² доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки та інноваційної освіти, Національний університет «Львівська політехніка», вул. Степана Бандери, 12, м. Львів, 79013, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1567-4131>

Higher Education Area. Lawful behaviour is a prerequisite for the success of future teachers' professional activities and determines the high level of their professional and pedagogical mobility. The study of the rules of lawful behaviour by students involves mastering the relevant legal disciplines, the work of academic group tutors and relevant departments of the higher education institution. However, according to our analysis of educational programmes, students' education at the bachelor's level does not include the study of legal disciplines. Therefore, it is advisable to form the lawful behaviour of future teachers together with their professional and pedagogical mobility. With this approach, lawful behaviour will be a component of professional and pedagogical mobility. Professional and pedagogical mobility determines the optimal interaction of a teacher with students, colleagues and managers, taking into account the specifics of professional activity and the education system, effective response to the challenges of modern society, which is impossible without compliance with the rules of lawful behaviour. The inclusion of the parameters of lawful behaviour in the construct of 'professional and pedagogical mobility' is possible, firstly, by supplementing the group of qualities of a professionally mobile personality with the qualities that determine the lawful behaviour of a person, and secondly, by adding relevant competencies to the construct (taking into account those already available in existing educational programmes).

Keywords: lawful behaviour, legal disciplines, professional mobility, professional and pedagogical mobility, educational programme, higher education institution.

Вступ

Вирішення проблеми формування правомірної поведінки студентів є важливим завданням, що повстало перед науковцями й педагогами України в умовах інтеграції до Європейського простору вищої освіти.

Фундаментальні основи теорії правомірної поведінки розробляли: С. Алексеев, В. Баранов, Р. Жеругов, В. Кудрявцев, С. Капітанська, М. Лазарев, М. Цимбалюк Є. Нупреїсов, І. Полонка, А. Романова О. Скакун, Н. Тюріна, А. Шульга та ін.

Правомірна поведінка включає інформаційний (обізнаність громадянина про свої права й обов'язки) та поведінковий (уявлення про законні способи здійснення суб'єктивних прав і юридичних обов'язків) аспекти. Така поведінка є необхідною умовою успішності професійної діяльності майбутніх педагогів та зумовлює високий рівень їх професійно-педагогічної мобільності.

Погоджуємося в цьому контексті з О. Чусовою, яка вказує що «актуальність формування мобільної та конкурентоспроможної особистості полягає у тому, що у всіх сферах діяльності все більшого значення набувають такі якості, як мобільне реагування на нові фактори, самостійність та оперативність у прийнятті рішень, готовність швидко адаптуватися до нових умов праці, які визначають професійну мобільність особистості» [11].

Вивчення правил правомірної поведінки студентами передбачає опанування відповідних правових дисциплін, роботу кураторів академічних груп та відповідних підрозділів закладу вищої освіти.

У 80-х роках минулого століття всі студенти університету вивчали навчальну дисципліну «Радянське право», в 90-х – «Основи права» та «Основи конституційного права України», у 2000-х (у Львівській політехніці) було запроваджено систему вибіркового блоків, котра зумовила вивчення правових дисциплін в середньому кожним 4-м студентом.

Запровадження компетентнісного підходу при розробці стандартів вищої освіти України призвела до того, що правові дисципліни на сьогодні вивчаються переважно бакалаврами, що навчаються на освітніх програмах «Право» та «Професійна освіта (Право)». При цьому до чинних стандартів вищої освіти введено загальну компетентність «Здатність реалізувати свої права й обов'язки як члена суспільства,

усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини й громадянина в Україні» [7]. Формування цією компетентності пов'язано із опанування основами правомірної поведінки. В переважній більшості освітніх програм першого (бакалаврського) рівня вищої освіти це забезпечується навчальними дисциплінами «Історія державності та культури України» та «Філософія».

Із формування правомірної поведінки може бути також пов'язано вивчення низки навчальних дисциплін на окремих освітніх програмах: «Громадська думка і поведінка людини», «Нормативне забезпечення соціальної роботи» (ОПП «Соціальна робота»), «Організаційно-правові засади готельно-ресторанного бізнесу» (ОПП «Готельно-ресторанна справа») та т.п.

Як слушно зазначає А. Романова, «спрямувати розвиток особистості, її поведінку у правомірний напрям можна шляхом власного прикладу батьків, коли це неповнолітня особа, заклади освіти можуть задіювати правовий всеобуч, певні навчально-просвітницькі заняття, особливо з підлітками» [9, с. 765].

Отже, як свідчить проведений нами аналіз чинних освітніх програм - навчання студентів в умовах бакалаврату не передбачає вивчення правових дисциплін. Через те формувати правомірну поведінку майбутніх педагогів доцільно разом із їх професійно-педагогічною мобільністю. При цьому правомірна поведінка виступатиме складовою професійно-педагогічної мобільності.

Метою даної статті є дослідити формування професійно-педагогічної мобільності студентів в контексті правомірної поведінки.

Для досягнення цієї мети ставляться такі завдання:

- розглянути поняття «професійно-педагогічна мобільність» в контексті правомірної поведінки;
- визначити місце правомірної поведінки в конструкті «професійно-педагогічна мобільність»;
- окреслити завдання подальшого дослідження.

Результати

Відомо, що професійно-педагогічна мобільність майбутнього викладача є інтегративною якістю особистості, що дозволяє поєднувати теоретичну та практичну готовність до здійснення педагогічної діяльності, соціально активною, конкурентноздатною, професійно компетентною (володіти ґрунтовними знаннями за обраним фахом) [3, с.5].

Водночас у словнику «Професійна освіта» професійна мобільність потрактована як «здатність швидко змінювати вид праці, переключатися на іншу діяльність у зв'язку зі змінами техніки й технології виробництва. Професійна мобільність виявляється у володінні системою узагальнених прийомів професійної праці та застосуванні їх для успішного виконання будь-якого завдання на суміжних за технологією ділянках виробництва» [8, с. 194].

Відповідно поняття «професійна мобільність» охоплює поняття «професійно-педагогічна мобільність». Проте в контексті нашого дослідження мобільності педагогів ми будемо оперувати цими двома поняттями як синонімами, оскільки поняття «професійно-педагогічна мобільність» відносно недавно увійшло у вітчизняний науковий обіг, а до того використовувалося поняття «професійна мобільність».

Професійну/професійно-педагогічну мобільність та її види досліджували Р. Пріма, Л. Сушенцева, О.Безпалько, Н. Денисенко, В. Зубко, М. Євтух, Н. Дячок, Н. Брижак, Ю. Клименко, Д. Козлов, О. Козлова, О. Малишевський, Г. Міхненко, Н. Коробко, О.Ієвлев, І. Шпекторенко, Л. Вороновська, В. Гринько, І. Хом'юк та ін.

Розглянемо, що вкладають в поняття професійної мобільності педагога провідні науковці України.

Поняття «професійна мобільність» викладача вищої школи В.Гринько розглядає як інтегративно-психологічний конструкт, «що поєднує у собі успішність адаптації у професійному середовищі, сформовану внутрішню потребу особистості у змінах, готовність до самовдосконалення, саморозвитку і самореалізації (як у професійному, так і повсякденному житті), здатність проектувати і реалізовувати власне професійне зростання із урахуванням специфіки педагогічної професії, освітянських інновацій, тенденцій розвитку ринку праці та міжнародних і національних освітніх систем, досвіду педагогічної діяльності, педагогічну рефлексію» [2, с.6].

Професійну мобільність майбутніх магістрів педагогіки вищої школи Н. Коробко визначає «як полікомпонентну, інтегровану, динамічну якість особистості, що забезпечує оптимальну зміну власної професійної стратегії в освітньому процесі. Формування професійної мобільності майбутніх магістрів педагогіки вищої школи – це цілеспрямований, системний, систематичний освітній процес, зорієнтований на засвоєння студентами нових знань та розширення меж професійної мобільності» [5, с. 164].

Професійна мобільність учителя, за Н. Білик – «це готовність до оперативної реалізації оптимальних способів виконання різноманітних завдань у межах своєї професії, володіння професійними прийомами і вміннями та ефективно їх використання з метою виконання будь-яких завдань, детермінанта соціальної адаптації і творчої самореалізації вчителя, тобто його ефективного реагування на виклики сучасного суспільства» [1, с. 414].

Професійно-педагогічна готовність педагога професійного навчання до формування професійної мобільності, як слушно стверджує Л. Сушенцева, «найбільш повно реалізується в процесі проектної діяльності і передбачає здатність педагога відповідно своїм схильностям і можливостям уміло переходити від одного рівня професійної діяльності до іншого, тобто розширювати, поглиблювати її зміст, характер і рівень, проявляти свою професійно-педагогічну компетентність» [10, с. 214].

Водночас, на думку деяких науковців, професійна мобільність майбутнього вчителя, як «інтегративна якість особистості, передбачає здатність гнучко адаптуватися до зміни форм, змісту й умов професійно-педагогічної діяльності, готовність до системної самоосвіти, що може вироблятися в ході безперервної професійно-педагогічної підготовки, яка являє собою спеціально організований процес на основі системного, синергетичного, особистісно-орієнтованого, діяльнісного підходів» [4, с.70].

Як свідчить аналіз наведених вище підходів високий рівень професійно-педагогічної мобільності передбачає оптимальну взаємодію педагогом зі студентами, колегами та керівниками з урахуванням специфіки професійної діяльності та системи освіти, ефективно реагування на виклики сучасного суспільства, що не можливо без дотримання правил правомірної поведінки.

Погоджуємося із думкою А.Романової, що дотримання цих правил поведінки не вимагає зусиль від осіб, що формувалися у правомірному середовищі. Водночас для осіб прикладом для яких було середовище з неправомірними цілями й установками для цього потрібно докласти максимум зусиль [9, с. 963].

Рівень професійної мобільності визначають на підставі таких ознак:

1) наявність у людини певних особистісних якостей і здібностей – соціальної активності, готовності, високої адаптивності до різних видів діяльності, креативності, критичності та продуктивності мислення, комунікативності.

2) наявність (відсутність) компетенцій і компетентностей;

1) Як стверджують В. Куйбіда та І. Шпекторенко – «професійна мобільність є інтегрованою якістю (групою якостей) особистості, притаманна лише їй спроможність

до безперервного розвитку, змін, є важливою якістю людини, явищем, властивим індивіду тією чи іншою мірою (суб'єктивний чинник професійної мобільності)» [6, с. 22].

Отже, можливо доповнити групу якостей професійно-педагогічно мобільної особистості якостями, що визначають правомірну поведінку людини. Проте слід зазначити, що така поведінка пов'язана із цілою групою якостей, а саме із чесністю, відповідальністю, дисциплінованістю, справедливістю, повагою до прав інших, порядністю, сумлінністю, ініціативністю та етичною стійкістю. Встановлення переліку цих якостей та їх вагомості може слугувати об'єктом окремого психологічного дослідження.

2) Доповнити конструкт «професійно-педагогічна мобільність» відповідними компетентностями.

Однією із таких компетентностей може бути загальна компетентність, що формує академічну доброчесність - «Здатність ухвалювати рішення та діяти, дотримуючись принципу неприпустимості корупції та будь-яких інших проявів не доброчесності». Ця компетентність є у всіх чинних освітніх програмах першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.

Висновки

Формування правомірної поведінки студентів є важливим завданням, що повстало перед науковцями й педагогами України в умовах інтеграції до Європейського простору вищої освіти. Правомірна поведінка є необхідною умовою успішності професійної діяльності майбутніх педагогів та зумовлює високий рівень їх професійно-педагогічної мобільності.

Професійно-педагогічна мобільність визначає оптимальну взаємодію педагогом зі студентами, колегами та керівниками з урахуванням специфіки професійної діяльності та системи освіти, ефективне реагування на виклики сучасного суспільства, що не можливо без дотримання правил правомірної поведінки.

Включення параметрів правомірної поведінки до конструкта «професійно-педагогічна мобільність» можливо, по-перше, через доповнення групи якостей професійно мобільної особистості якостями, що визначають правомірну поведінку людини, по-друге, вкладенням до конструкта відповідних компетентностей (із врахуванням вже наявних у чинних освітніх програмах).

Подальші дослідження будуть присвячено розробці елективного навчального курсу «Основи професійно-педагогічної мобільності та правомірної поведінки» студентів, яка викладатиметься студентам педагогічних спеціальностей першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Білик Н. Професійна мобільність як детермінанта соціальної адаптації та творчої самореалізації особистості вчителя в умовах післядипломної освіти. *Social Work and Education*. Vol. 6, No. 4. Ternopil-Aberdeen, 2019. pp. 408-418 DOI: 10.25128/2520-6230.19.4.6
2. Гринько В. О. Психологічні засади розвитку професійної мобільності викладача вищої школи : автореф. дис ... канд. психол. наук. Київ, 2012. 20 с.
3. Ієвлєв О. М. Теоретико-методичні засади формування професійно-педагогічної мобільності майбутнього викладача в умовах магістратури : дис. ... д-ра пед. наук за спеціальністю 13.00.04. Хмельницький національний університет. Хмельницький, 2021. 577 с.
4. Козлова О. Г., Малецька Т. В., Козлов Д. О. Професійна мобільність майбутнього вчителя як педагогічна проблема. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015. № 7. С. 63-72. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2015_7_11.

5. Коробко Н. В. Формування професійної мобільності майбутніх магістрів педагогіки вищої школи : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Переяслав-Хмельницький, 2017. 269 с.
6. Куйбіда В. С., Шпекторенко І. В. Професійна мобільність та проблеми професіоналізації персоналу публічного управління : моногр. Київ : НАДУ, 2018. 256 с.
7. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти: наказ Міністерства освіти і науки №1460 від 21.11.2019 р.
8. Професійна освіта: словник : навч. посіб. для учнів і пед. працівників проф.-техн. навч. закл. / уклад.: С. У. Гончаренко, І. А. Зязюн, Н. Г. Ничкало та ін.; за ред. Н. Г. Ничкало АПН України, Ін-т педагогіки і психології проф. освіти. Київ: Вища шк., 2000. 381 с.
9. Романова А. С. Поведінка людини : філософсько-правовий дискурс. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 1. С. 763-766
10. Сушенцева Л.В. Психолого-педагогічна готовність педагогів професійної школи до формування професійної мобільності учнів ПТНЗ. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2009. Вип. 30. С. 137 – 143
11. Чусова О. М. Професійна мобільність майбутніх соціальних педагогів у процесі взаємодії з молодшими школярами девіантної поведінки [Електронний ресурс]. *Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Сер. : Психолого-педагогічні науки*. 2012. № 6. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzspp_2012_6_41